

JERZY OSTAPCZUK

Chrześcijańska Akademia Teologiczna, Warszawa

Projekt badawczy tekstu staro-cerkiewno-słowiańskiego ewangeliarza krótkiego

Święci bracia sołunscy Cyryl i Metody byli pierwszymi, którzy wypełniając przykazanie Jezusa Chrystusa (Mt 28:19–20), na potrzeby misji wśród Słowian przetłumaczyli “Dobrą Nowinę”. Przyjmuje się, że ewangeliarz krótki był przetłumaczony jako pierwszy. Dopiero w okresie późniejszym, został on uzupełniony do Ewangelii tetra (zawiera tekst czterech ewangelistów w ich powszechnie przyjętym porządku), którą wykorzystano następnie przy kompozycji apokryfu pełnego¹.

Twierdzenie to oparte jest na następujących świadectwach. Pierwsze pochodzi z XIV rozdziału Żywotu świętego Konstantyna²: “...i zaczął pisać słowa Ewangelii: Na początku było Słowo i Słowo było u Boga i Bogiem było Słowo...” [Lehr-Splawiński 1991, 43]. Drugie świadectwo pochodzi od św. Jana, egzarchy Bułgarskiego. Źródła te poświadczają zatem przekład na pierwszym miejscu lekcjonarza greckiego.

Z istniejących lekcjonarzy staro-cerkiewno-słowiańskich, zaczynających się słowami prologu Ewangelii św. Jana: *и҃скови бѣ слово*, do najstarszych należą apokryfy krótkie, które znane są już od wieku XI. Rękopisy apokryfów pełnych zachowały się poczynając dopiero od wieku XII.

W tradycji greckiej także i obecnie istnieją księgi Ewangelii zawierające perykopy ułożone wg. czytań liturgicznych. Noszą one miano lekcjonarzy³. W przeszłości stanowiły one, obok Ewangelii tetrów⁴, także przedmiot zainteresowań bibliistów. Do prekursorów badań tekstu lekcjonarzy należałoby zaliczyć C.F. Matthaei’a [1803]⁵, J.M.A. Scholz’a [1830; 1836], F.H.A. Scrivener’a [1894], C.R. Gregory’ego [1900, 327–342; 1907, 384–393], którzy spróbowali opisać dostępne im lekcjonarze oraz zainicjować badania zawartego w nich tekstu [por.: Colwell, Riddle 1933, 67–77; Metzger 1963, 57–72; Wikgren 1963].

Nie obce były w przeszłości twierdzenia, że lekcjonarze zawierają szczególny typ tekstu greckiego, odróżniający się od tekstu ciągłego. Wysuwano tezy o istnieniu szczególnego "tekstu lekcjonarzy", charakterystycznego tylko dla tego typu ksiąg [Colwell 1932, 73–79]. Uważano, że lekcjonarze mogą zachowywać wcześniejsze formy z Ewangelii, ponieważ zawierały one niezmienny liturgiczny tekst kościelny [Colwell, Riddle 1933, 40–41].

Zdaniem D.W. Riddle'go wykorzystanie lekcjonarzy w aparatach krytycznych⁶ i badaniach było znikome i niekompetentne. Poza badaniami lekcjonarzy wymienionych wyżej "prekursorów" informacje zawarte w pozostałych publikacjach robiły wrażenie pochodzących z drugiej ręki [Colwell, Riddle 1933, 77].

W latach trzydziestych dwudziestego wieku na Uniwersytecie w Chicago zainicjowano *The Chicago Lectionary Project*, którego przedmiotem został wyłącznie tekst lekcjonarzy. Przedsięwzięcie zostało poprzedzone publikacją E.C. Colwell'a i D.W. Riddle'a, będącą pierwszą częścią serii *Studies in the Lectionary Text of the Greek New Testament* [Colwell, Riddle 1933], zawierającą m. in. charakterystykę projektu [por.: Colwell 1932], oraz przedstawiającą kolacje czterech rękopisów.

E.C. Colwell był zdania, że tylko porównanie tych samych perykop pochodzących z różnych ewangeliarzy umożliwi dotarcie do właściwego tekstu greckich lekcjonarzy [Colwell, Riddle 1933, 13–14]. Dlatego też, za jego propozycją, w Projekcie przyjęto system, w którym jednostką podstawową była perykopa danego okresu liturgicznego [Colwell, Riddle 1933, Preface, 13–14; Dolezal 1996, 131]. Podział na takie jednostki badawcze umożliwiał także zaprowadzenie porządku w podzielonym na fragmenty tekście Ewangelii⁷.

Dlatego też prace powstałe w ramach najbardziej wartościowego Projektu [Karavidopoulos 2000, 176] dotyczyły perykop poszczególnych tylko okresów: Paschalnego [Buck 1958], Pięćdziesiątnicy [Specht 1955], Nowego Roku [Metzger 1944; Bray 1959], Wielkiego Postu [Branton 1934], Tygodnia Męki Pańskiej [Pellett 1954], czy menologionu [Redus 1936; Illingworth 1957].

Niniejszemu projektowi badania staro-cerkiewno-słowiańskiego ewangeliarza krótkiego przyświeca kilka celów. Dzięki przeprowadzonemu kolacjonowaniu tekstu aprakosów krótkich pojawi się możliwość wglądu do tradycji tekstu staro-cerkiewno-słowiańskiej Ewangelii przechowywanej w tym typie księgi. Dokładnej analizie zostaną poddane metoda przekładów, zastosowana leksyka, czy też zmiany w tekście (opuszczenia, dodatki, inwersje). Do tego celu wykorzystane zostaną współcześnie stosowane metody badań krytyki tekstu Ewangelii.

Kolacje aprakosów krótkich zostaną także porównane z grecką rękopiśmienną tradycją tekstu Ewangelii. Posłużą do tego wydania krytyczne tekstu Nowego Testamentu, czy wyniki badań Projektu Uniwersytetu w Chicago⁸.

Planowane jest docelowe zebranie wszystkich rękopisów ewangeliarzy krótkich i całościowe opracowanie zachowanego w nich tekstu Ewangelii. W przyszłości uda się być może opracować tekst staro-cerkiewno-słowiańskiego aprakosu krótkiego na podstawie zebranych jego rękopisów (zob. skróty wykorzystanych źródeł rękopiśmiennych na końcu niniejszego artykułu).

Kolacjonowanie zebranego materiału rękopiśmiennego aprakosów rozpoczęto od pierwszej jego perykopy⁹, którą stanowi fragment Ewangelii św. Jana 1:1–17 na święto Zmartwychwstania Pańskiego (Paschę). W związku z tym jako pierwszy ukaże się okres paschalny, stanowiący w sumie 50 perykop. Razem z okresem paschalnym zostanie opublikowana także perykopa na poniedziałek po święcie Pięćdziesiątnicy (dzień Świętego Ducha). Uznano za słuszne opracowanie tej perykopy razem z okresem paschalnym¹⁰. Jest to jedyny fragment Ewangelii przeznaczony na dzień powszedni w okresie po Pięćdziesiątnicy i Nowego Roku w aprakosie krótkim¹¹. Z eklezjologicznego punktu widzenia jednak dzień Świętego Ducha stanowi już kontynuację kościoła na ziemi, przynależy więc do okresu po Pięćdziesiątnicy.

W następnej kolejności planowane jest przygotowanie pozostałych okresów aprakosu krótkiego: po Pięćdziesiątnicy, Nowego Lata, Wielkiego Postu, Tygodnia Męki Pańskiej, czy menologionu.

W przygotowywanych kolacjach, w celu ułatwienia lektury tekstu niezbędnym było wykorzystanie pewnych skrótów. W zaprezentowanej kolacji użyto następujących oznaczeń:

a	(ante)	– przed
p	(post)	– po
add	(addit)	– dodane
om	(omittit)	– opuszczone
super		– w przypadkach, kiedy nad tekstem został dopisany fragment tekstu
~		– inwersja słów
		– tekst rękopisu, którego nie można odczytać, z powodu np. zatarcia lub utraty
?		– prawdopodobnie przepuszczana forma, istnieją jednak pewne wątpliwości

W kolacjach poświadczone warianty rękopiśmienne zostały poddane standaryzacji, którą przeprowadzono w oparciu o słownik [CC]. W przypadku czasowników, kiedy poświadczone były formy aorystu stare (рѣхъ) i nowe

(ρῥκοχῥ), cytowano formę starszą. Podobnie postępowano w przypadku rzeczowników, które w ramach tych samych paradygmatów posiadały formy o tym samym znaczeniu gramatycznym. W przypadku istnienia dwóch form i niemożliwości określenia, która z nich jest starsza (w sensie tekstologicznym, a nie etymologicznym), podawano formę bardziej rozpowszechnioną (np. Ja 15:43 podaje się τῥλαα, a nie τῥλαεεε poświadczone w Os). Jako oddzielne warianty traktowano formy deklinacji zaimkowej i niezaimkowej; formy liczby podwójnej i mnogiej. Formy regionalne nie były podawane (np. Ja 1:42 κши zamiast есм w Ty(p)-14).

W przypadku niemożliwości jednoznacznego odczytania wyrazów zapisanych pod tytułem, oryginalne skróty zostały zachowane (np.: Ja 3:8 ρῥῥῥ, które może być odczytane zarówno jak ρῥῥῥῥ oraz ρῥῥῥῥ).

Formy poświadczone tylko w jednym rękopisie zawsze były cytowane w ortografii oryginalnej, natomiast poświadczone w kilku rękopisach — w ortografii standaryzowanej. W nawiasach podawano oryginalne zapisy form, poświadczonych w konkretnym rękopisie (w przypadkach gdy one wyraźnie się odchylają od postaci standaryzowanej i mogą budzić wątpliwości, o czym dalej).

W związku z możliwością dwójakiej interpretacji ortografii zastosowanej w rękopisach niektóre formy mogły zostać odczytane na różne sposoby. Np. **ИМЖТЬ** we Vc (Ja 3:16) z formalnego punktu widzenia może być 3 osobą liczby mnogiej w pisowni klasycznej, czy też liczby pojedynczej w pisowni średniobułgarskiej, z **ж** w znaczeniu [э] (pozostałe rękopisy posiadają w tym przypadku wyraźną formę liczby pojedynczej — **ИМАТЬ**). Więc tę samą formę można traktować jak odrębny wariant tekstologiczny (jeżeli stosować interpretację formalną), czy też jak ortograficzną odmianę tej samej formy, reprezentowanej przez inne rękopisy. Interpretacja formalna była stosowana zawsze, kiedy kontekst temu nie przeczył. Jeżeli zaś, jak w cytowanym wyżej przypadku, kontekst przeczył takiej interpretacji, przypuszczano zmiany pisowni i odpowiednie formy umieszczano w nawiasach. Nie należy ich jednak traktować jako odrębne warianty (tak można traktować tylko formy zapisane bez nawiasów).

Częściowo zachowana forma zapisana w nawiasach (np. ...**АТЬ** w KM-33 (Ja 3:16)) poświadcza podstawową formę zapisaną wcześniej bez nawiasów (w tym przypadku **ИМАТЬ**). Jeżeli natomiast nie dało się ustalić konkretnego odpowiednika częściowo zachowanej formy (np. **ДА СНῥῥῥ...** w A-49 (Ja 3:17) — **ДА СНῥῥῥῥῥ ῥῥ** lub **ДА СНῥῥῥῥῥ**), była ona zapisana osobno (bez nawiasów).

W okresie Paschalnym na dzień dzisiejszy wykorzystanych zostało 31 rękopisów. Ponieważ w większości tych źródeł nie są zachowane większe

czy mniejsze fragmenty tekstu, ilość opracowanych rękopisów jest różna dla różnych perykop: najmniejsza (11) dla perykopy Paschalnej, największa (21) na czwartek piąty po Pasce (ogólnie — 15,4 rękopisu dla jednej perykopy). Dodatkowo mam do dyspozycji tekst czterech z jeszcze nie opracowanych rękopisów.

Jako przykładowa niżej zostanie podana krótka perykopa na drugi wtorek po święcie Zmartwychwstania Pańskiego, którą stanowi fragment Ewangelii św. Jana 3:16–21. W chwili obecnej została ona opracowana na podstawie czternastu rękopisów¹², wymienionych na końcu niniejszego artykułu. Z nich tylko rękopis A-49 nie należy do ewangeliarzy krótkich. S. Temčin określił go jako aprakos paschalno-niedzielny [Темчин 1998]. Ponieważ zawiera on perykopy ewangelijne i lekcje z apostoła na każdy dzień w okresie paschalnym, co odpowiada obiektowi badań niniejszego projektu, został on wykorzystany w sporządzaniu kolacji tekstu.

Kolacja perykopy na drugi wtorek po święcie Zmartwychwstania

Wtorek 2 po Pasce

3:16–21

As, Vt-pal (...3:20–21), Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl
(środa 2 po Pasce), KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868

рече господь As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49,
KM(f)-868

add къ Vl

своимъ As, Os, Je, Vl, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, ~ p
оученикомъ Pt, om Es, KM(f)-868

оученикомъ As, Os, Je, Vl, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, om
Es, KM(f)-868

Jan 3:16

такъ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49,
KM(f)-868

add во KM(f)-868^{super}

възлюбѣ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49,
KM(f)-868

вогъ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49,
KM(f)-868

мира As, Os, Je, Es, Pt, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868,
всего мира Pn-4, весь миръ Vl

add сего ВІ, А-49

ѡко As, Os, Je, VI, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, ВІ, КМ-33, Vc, ѡкоже А-49, КМ(f)-868

add и Es

сына As, Os, Je, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, ВІ, КМ-33, Vc, А-49 (снѧ снѧ), сынѣ VI, КМ(f)-868

своко As, Os, Je, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, ВІ, КМ-33, Vc, А-49, свои VI, КМ(f)-868

възлюбленаго As, кдиночадаго Os, Pt, ВІ, кдиночаднаго Pn-4, иночадаго Je, Es, иночадни VI, иноча Ty(p)-14, кдинороднаго КМ-33, А-49, единородныи КМ(f)-868, от Vc

дасть As, Os, Je, Es, Ty(p)-14, КМ-33, Vc, далъ ксть VI, Pt, ВІ, КМ(f)-868, от Pn-4, А-49

add въ весь миръ Pt, ВІ, въ миръ VI

да As, Os, Je, VI, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, ВІ, КМ-33, Vc, А-49, КМ(f)-868

add и Vc

всѣкъ As, Os, Je, VI, Es, Pn-4, Ty(p)-14, ВІ, КМ-33, Vc, А-49, КМ(f)-868, весь Pt

вѣроуши As, Os, Je, VI, Pn-4, Ty(p)-14, Vc, А-49, КМ(f)-868, вѣроуш Es, Pt, ВІ, КМ-33

add и ВІ

въ нь As, Os, Je, VI, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, ВІ, КМ-33, Vc, А-49, КМ(f)-868

не погыбнеть As, Os, VI, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, ВІ, КМ-33, Vc, А-49, КМ(f)-868, от Je

нѣ As, Os, VI, Je, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, ВІ, КМ-33, Vc, А-49, КМ(f)-868

иматъ As, Os, VI, Je, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, ВІ, КМ-33 (...ать), Vc (имжть), А-49, КМ(f)-868

животъ вѣчнныи As, VI, Pt, Pn-4, ВІ, КМ-33, Vc, А-49, КМ(f)-868, живота вѣчналаго Os, Je, Es, Ty(p)-14

Jan 3:17

add и Es, Pn-4

не посъла As, Os, Je, VI, Es, Pt, Ty(p)-14, ВІ, КМ-33, Vc, А-49, КМ(f)-868, се посъла Pn-4

add во As, Os, VI, Pt, Ty(p)-14, Vc

вогъ As, Os, Je, VI, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, ВІ, КМ-33, Vc, А-49, КМ(f)-868

сына своего As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868

въ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, KM(f)-868, om A-49

миръ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Vc, KM(f)-868, весь миръ Bl, KM-33, om A-49

да сѣдитъ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868

мироу As, Os, Vl, Es, Ty(p)-14, Vc, A-49, мирови Je, KM(f)-868, всемоу мироу Pt, Pn-4, Bl, KM-33

нъ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868

да съпасетъ сѧ As, Os, Vl, Es, Ty(p)-14, Vc, да съпасетъ Je, Pt, Pn-4, Bl, KM-33, KM(f)-868, да спсе... A-49

миръ As, Os, Je, Vl, Es, Pn-4, Ty(p)-14, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868, весь миръ Pt, миръ весь Bl

имъ As, Vl, Vc, ~ а миръ Je, Es, ~ а весь миръ Pt, кто ради Os, Pn-4, Ty(p)-14, кто KM-33, ...и ~ а миръ A-49, om Bl, KM(f)-868

Јап 3:18

add сего ради As, A-49, и да весь Pt, и мѣ Bl

вѣроуѣи As, Os, Je, Vl, Es, Pn-4, Ty(p)-14, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868, вѣроуѣ Pt, вѣроуѣмь Bl

въ нь As, Os, Je, Vl, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, KM(f)-868, въ мѣ Es, ...A-49

add и Bl

не вѣдетъ As, Os, Je, Vl, Es (не воуѣ), Pt, Pn-4, Ty(p)-14, KM-33, Vc, KM(f)-868, не воуѣмь Bl, ...ѣшетъ A-49

осжженъ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, KM-33, Vc, KM(f)-868, осжжены Bl, животъ вѣ... A-49

а Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, KM(f)-868, и As, ...A-49

не As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, KM-33, Vc, KM(f)-868, ~ р иже Bl, ...A-49

вѣроуѣи As, Os, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, KM-33 (вѣр.еи), Vc, A-49 (.ѣ.оуѣи), KM(f)-868, вѣроуѣи Je, иже вѣроуѣеть Bl

add въ нь Vc, A-49, KM(f)-868, и Pn-4

add оуѣже As, Os, Pt, Ty(p)-14, KM-33, KM(f)-868

осжженъ кстѣ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49 (wс8...), KM(f)-868

яко As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, KM-33, Vc, KM(f)-868, **якоже** Bl, ...A-49

не вѣрова As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, KM-33, Vc, KM(f)-868, **вѣроуѣ** Bl, **не вѣрѣ**... A-49

въ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, KM(f)-868, ...A-49

има As, Os, Vl, Es, Pt, Ty(p)-14, KM-33, Vc, KM(f)-868, **от** Je, Pn-4, Bl, ...A-49

иночлѣдлаго Je, Vl, Es, Ty(p)-14, ~ **рвожиа** As, **кдиночлѣдлаго** Os, Pt, Bl, Vc, **кдинороднаго** KM-33 (**..инороднаго**), KM(f)-868, **от** Pn-4, ...A-49

сына As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868

вожиа As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, KM(f)-868, ...A-49

Јап 3:19

сь As, Je, Vl, Pn-4, Ty(p)-14, KM-33, Vc, KM(f)-868, **се** Os, Es, Pt, Bl, ...A-49

add же Os, Je, Vl, KM-33, ...A-49?

кстѣ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, Vc, KM(f)-868, **от** KM-33, ...A-49

сѣдѣ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Ty(p)-14, KM-33, Vc, KM(f)-868, **сѣдми** Pn-4, Bl, ...A-49

яко As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, KM(f)-868, ...A-49

свѣтѣ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, KM(f)-868, ...A-49

приде As, Os, Vl, Es, Pt, Pn-4, Vc, KM(f)-868, **придетѣ** Ty(p)-14, Bl, KM-33, **придѣ** Je, ...A-49

въ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, KM(f)-868, ...A-49

миръ As, Os, Je, Es, Pn-4, Ty(p)-14, KM-33, Vc, KM(f)-868, **вьсь миръ** Vl, Pt, Bl, ...A-49

и As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, KM-33, Vc, KM(f)-868, **си** Bl, ...A-49

възлюбивша As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, KM(f)-868, ...A-49

чловѣци As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, Vc, KM(f)-868, **от** KM-33, ...A-49

паче As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, KM(f)-868, ...A-49

тъмж As, Os, Vl, Es, Pt, Pn-4, Bl, KM-33, Vc, KM(f)-868, ~ а паче Je, Ty(p)-14, ...A-49

неже As, Os, Je, Vl, Es, Ty(p)-14, Bl, Vc, KM(f)-868, нежели Pt, Pn-4, KM-33, A-49

свѣтъ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Ty(p)-14, Bl, Vc, A-49, KM(f)-868, свѣта Pn-4, свѣ.. KM-33

add и A-49

бѣша As, Os, Vl, Es, Pt, Ty(p)-14, KM-33, Vc, бѣхъ Pn-4, Bl, KM(f)-868, бѣша Je, A-49

во As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, Vc, A-49, KM(f)-868, KM-33

дѣла As, Je, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, ~ р ихъ Os, Es, Pt, Pn-4, KM(f)-868, ~ р зѣла Vl

ихъ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868

зѣла As, Os, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, ~ р во KM(f)-868, зѣлаи Je, KM-33, Vc, A-49

Jan 3:20

add и Je

всѣкъ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, A-49, KM(f)-868, om Vc

во As, Os, Je, Vl, Es, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, A-49, KM(f)-868, om Pt, Vc

дѣлаи As, Je, Vl, Pt, Ty(p)-14, Bl, KM-33, A-49, KM(f)-868, дѣлаи Os, Es, Pn-4, om Vc

add дѣла Pn-4

зѣлаи As, Os, Je, Vl, Es, Ty(p)-14, зѣла Pt, Pn-4, A-49, KM(f)-868, зѣло Bl, KM-33, om Vc

ненавидитъ As, Os, Vl, Es, Pt, Ty(p)-14, Bl, KM-33, KM(f)-868, не видитъ Je, Pn-4, Vc, A-49

свѣта As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, свѣтъ KM(f)-868

и As, Vt-pal, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, KM(f)-868, om A-49

не приходитъ As, Vt-pal (не ...ход...), Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868

къ свѣтоу As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868, ... Vt-pal

да As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868, ... Vt-pal

не As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868, ... Vt-pal

овличатъ сѧ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, A-49, KM(f)-868, овличает сѧ Vc, ... Vt-pal

дѣла кого As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868, ... Vt-pal

ѡко As, Je, Vl, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868, ом Os, Es, ... Vt-pal

зѡла As, Je, Vl, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, лоукава KM(f)-868, ом Os, Es, ... Vt-pal

сжтъ As, Je, Vl, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, ~ а лоукава KM(f)-868, ом Os, Es, ... Vt-pal

Jan 3:21

ѧ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868, ... Vt-pal

творѡи As, Os, Je, Vl, Pt, Ty(p)-14, Bl, KM-33, A-49, KM(f)-868, творѡ Es, Pn-4, Vc, ... Vt-pal

истинѡ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868, ... Vt-pal

грѡдетъ As, Os, Je, Es, Pt, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868, идетъ Vl, Pn-4, придѣтъ Ty(p)-14, ... Vt-pal

къ свѣтоу As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868, ... Vt-pal

да ѡвѡтъ сѧ As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868, ... Vt-pal

дѣла кого As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868, ... Vt-pal

ѡко As, Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868, ... Vt-pal

о воуѣ As, Os, Je, Vl, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, KM-33, Vc, KM(f)-868, отъ бога Es, Bl (о боа), вѣѡи A-49, ... Vt-pal

сжтъ As, Vt-pal (сж..), Os, Je, Vl, Es, Pt, Pn-4, Ty(p)-14, Bl, KM-33, Vc, A-49, KM(f)-868

сѡдѡлана As, Vt-pal (сѡд...), Os, Pt, Ty(p)-14, Bl, KM-33, KM(f)-868, дѡлана Je, Vl, Es, Vc, даѡна Pn-4, дѡла его A-49

PRZYPISY

¹ O innych teoriach dotyczących genezy staro-cerkiewno-słowiańskich ewangelii por. [Темчин 1997, 21–23].

² Por. wydanie naukowe [MM], gdzie Żywot Konstantyna znajduje się na stronach 57–115.

³ W literaturze przedmiotu dla ułatwienia stosuje się czasami podział na aprakosy, które zawierają tekst słowiański, oraz lekcjonarze zawierające tekst grecki [Алексеев 1985, 11].

⁴ H. von Soden, w swym, najobszerniejszym dotychczas, aparacie krytycznym wykozystał wyłącznie czteroewangelie [Soden 1913].

⁵ C.F. Matthaei jako jeden z pierwszych przedstawił wykaz perykop lekcjonarzy (synaksarionu i menologionu) [Matthaei 1803, 723–768].

⁶ W czwartym poprawionym wydaniu *The Greek New Testament* [GNT, 21*] wykozystano 30 lekcjonarzy zawierających tekst ewangelii oraz wydanie prof. B. Antoniadese'a (Η Καλή Διαθήκη, ἐγκρίσει τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Constantinople, 1904) oparte, poza Apokalipsą św. Jana, na lekcjonarzach [por.: Colwell, Riddle 1933, 59; Karavidopoulos 2000, 17]. *Novum Testamentum Graece* (editio XXVII) dla Ewangelii dopiero wśród “consistently cited witnesses of the second order” [NTG, 16*] wymienia tylko dwa lekcjonarze / 844 i / 2211. Tekst pozostałych lekcjonarzy został zakwalifikowany do *Majority text* [NTG, 12*, 713].

⁷ J.M. Rife tak napisał o odwołaniach Hermana von Sodena do lekcjonarzy: “he makes a quite elementary blunder in referring to them” [Colwell, Riddle 1933, 74]. D.W. Riddle sporządzając kolacje perykop dni powszednich z Ewangelii św. Marka w okresie Pięćdziesiątnicy i Nowego Lata napisał: “it is recognized that nomenclature of the lectionaries is confusing. However, there is no way to avoid the expression “the week-day readings of Matthew and Luke” to indicate the location of the text of the Marcan week-days” [Colwell, Riddle 1933, 158, przypis 2 do rozdziału IV].

⁸ Powstałe w ramach Projektu prace nie zawsze za przedmiot swych badań brały wszystkie perykopy danego okresu. H.M. Buck [1958] przeprowadził analizę perykop tylko z Ewangelii św. Jana w okresie paschalnym, pomijając w ten sposób trzy pochodzące z innych Ewangelii (Łk 24:12–35; Mr 15:43–16:8, Lk 24:36–53).

⁹ G.K. Gołoskiewicz zgodnie z ówczesnym stanem badań stwierdził: “Евсанеиво Евангелие, какъ и все евангелия-апракосы, начинается пасхальнымъ евангелиемъ” [Голоскевич 1914, 3, przypis 4]. Także i dziś wszystkie znane rękopisy aprakosu krótkiego rozpoczynają się okresem paschalnym. Wyjątek może stanowić aprakos eucharystyczny pierwszej trzeciej XIV wieku U-379 (Москва, Государственный исторический музей, собр. А. С. Уварова, № 379–4^о), który rozpoczyna się perykopą na Wielki Post. Zdaniem L.P. Żukowskiej na taką rekonstrukcję pierwotnego porządku czytań pozwala numeracja zeszytów [Жуковская 1976, 245].

¹⁰ Podział, zastosowany w Ewangeliarzu Archangielskim, wskazuje na przynależność perykopy na poniedziałek po święcie Pięćdziesiątnicy do okresu paschalnego, po którym następują dopiero perykopy *святыхъ и не^к стыхъ еѣ^ра яко же чьтеть великыхъ цр^ккы. ѿ патристия до великаго поста* (karta 24 verso, 11–14).

¹¹ Niektóre aprakosy krótkie zawierają perykopy na poniedziałek – piątek w pierwszym tygodniu po Pięćdziesiątnicy i Nowego Roku (np. rękopis ewangeliarza nr. 16 z końca XV–początku XVI wieku z Klasztoru Zografskiego na świętej Górze Atos).

¹² W niniejszym projekcie przyjęto system skrótów, zaproponowany przez L.P. Żukowską [Жуковская 1968, 314–332], gdzie aprakosy krótkie otrzymały skrót dwuliterowy, aprakosy pełne skrót trzyliterowy. Zachowane fragmenty rękopisów Ab(n)-8, KM(f)-868 i Ty(p)-14 zawierają tylko perykopy okresu paschalnego. Na podstawie ich zawartości niemożliwe jest ustalenie, czy stanowiły one pierwotnie fragment aprakosu krótkiego czy pełnego. Dlatego też ich skrót nie został zapisany w postaci dwóch liter, lecz otrzymał trzecią umieszczoną w nawiasach, sugerującą, że może fragmenty te mogły stanowić część aprakosu pełnego.

ŹRÓDŁA

A-49 — rękopis ewangeliarza i apostoła za służebnikiem Archiwum Bułgarskiej Akademii Nauk w Sofii, nr. 49, pocz. XVI w., bułg., 285 f.

As — kodeks Assemaniego, rękopis Biblioteki Watykańskiej, Slav. 3, poł. XI w., bułg., III+158 f., edycja: [Vajs, Kurz 1929–1955].

B1 — rękopis ewangeliarza i apostoła Belčinskiego Narodowej Biblioteki im. Św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr. 508 (151), pocz. XIV w., bułg., 144 f.

Es — rękopis ewangeliarza Euzebiusza Rosyjskiej Narodowej Biblioteki w Moskwie, F. 178 (Музейное собр.), № 3168, 1283 (1282?) rok, rus., 140 f., edycja: [Німчук 2001].

Je — rękopis ewangeliarza Biblioteki Prawosławnego Patriarchatu Jerozolimskiego, Slav. 19, poł. XIII w., serb., 199 f.

KM-33 — rękopis ewangeliarza Narodowej Biblioteki im. Św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr. 33 (579), I poł. XIV w., bułg., 24 f.

KM(f)-868 — rękopis ewangeliarza Narodowej Biblioteki im. Św. Cyryla i Metodego w Sofii, kon. XVI w., bułg., 37 f.

Os — rękopis ewangeliarza Ostromira, Narodowa Biblioteka Rosji im. M.E. Sałtykova-Šcedrina w Sankt-Petersburgu, F.п.І.5, 1056–1057 r., 294 f., rus., edycja: [OE].

Pn-4 — rękopis aprakosu apostoła (karty 1–77v) i ewangeliarza (karty 78–202) klasztoru św. Pantelejmona na św. Górze Atos, Slav. 4, część ewangelijna z kon. XIII–pocz. XIV w. (karty 78–202), bułg., 202 f.

Pt — rękopis ewangeliarza z klasztoru Putna, Rumunia, kon. XIII, rus., 146 f., edycja: [Kalużniacki 1888].

Ty(p)-14 — fragment ewangeliarza znajdujący się na początku (f. 1–24) Księgi Sawy, Rosyjskie Państwowe Archiwum Akt Dawnych, Moskwa, F. 381 (Собр. Синодальной типографии), № 14, kon. XIII(?)–pocz. XIV w., rus., edycja: [СКН].

Vc — rękopis ewangeliarza Vračańskiego Narodowej Biblioteki im. Św. Cyryla i Metodego w Sofii, I poł. XIV w., Nr. 19 (199), bułg., 201 f., edycja: [Цонев 1914].

VI — rękopis ewangeliarza Veleskiego Narodowej Biblioteki im. Św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr. 18 (273), poł. XIII w., bułg., 31 f.

Vt-pal — Watykański palimpsest, rękopis Biblioteki Watykańskiej, Gr. 2502, poł. (?) XI w., bułg., 99 f., edycja: [BII].

BIBLIOGRAFIA

- Branton J.R., 1934: *The Common Text of the Gospel Lectionary in the Lenten Lections*. Chicago (Studies in the Lectionary Text of the Greek New Testament, vol. 2, nr. 1, ed. E.C. Colwell and D.W. Riddle).
- Bray W.D., 1959: *The Weekday Lessons from Luke in the Greek Gospel Lectionary*. Chicago (Studies in the Lectionary Text of the Greek New Testament, vol. 2, nr. 5, ed. A. Wikgren).
- Buck H.M., 1958: *The Johannine Lessons in the Greek Gospel Lectionary*. Chicago (Studies in the Lectionary Text of the Greek New Testament, vol. 2, nr. 4).
- Colwell E.C., 1932: Is There a Lectionary Text of the Gospels?, *Harvard Theological Review*, vol. 25. 76–89.
- Colwell E.C., Riddle D.W., 1933: *Prolegomena to the Study of the Lectionary Text of the Gospels*. Chicago (Studies in the Lectionary Text of the Greek New Testament, vol. 1).
- Dolezal M.L., 1996: The Elusive Quest for the “Real Thing”: The Chicago Lectionary Project Thirty Years On, *Gesta*, 35/2. 128–141.
- GNT = *The Greek New Testament*, 4th Revised Edition, edited by: B. Aland, K. Aland, J. Karavidopoulos, C.M. Martini, B.M. Metzger. Stuttgart, 1994.
- Gregory C.R., 1900: *Textkritik des Neuen Testaments*, Bd. 1. Leipzig.
- Gregory C.R., 1907: *The Canon and Text of the New Testament*. New York.
- Illingworth A.S., 1957: *The Text of the Lucan Lections of the Menologion in the Greek Gospel Lectionary*, Ph.D. dissertation. University of Chicago.
- Kałużniacki A. (ed.), 1888: *Evangeliarium Putnamum*. Vindobonae et Teschene (Monumenta linguae palaeoslovenicae collecta et in lucem edita, t. 1).
- Karavidopoulos J., 2000: Krytyka tekstu Nowego Testamentu, in Farmer W.R. (ed.), *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego: Komentarz katolicki i ekumeniczny na XXI wiek*. Warszawa, 174–177.
- Lehr-Splawiński T., 1991: Żywot świętego Konstantyna-Cyryla, in Gajek J.S., Górka L. (eds.), *Cyryl i Metody, Apostołowie i nauczyciele Słowian*. Studia i dokumenty. Część II: Dokumenty. Lublin, 19–50.
- Matthaei C.F., 1803: *Novum Testamentum Graece ad codices mosquenses utriusque bibliothecae ss. synodi et tabularii imperialis, item augustanos, dresdenses...*, Tomus Primus. Wittenbergae.
- Metzger B.M., 1944: *The Saturday and Sunday Lessons from Luke in the Greek Gospel Lectionary*. Chicago (Studies in the Lectionary Text of the Greek New Testament, vol. 2, nr. 3).

- Metzger B.M., 1963: *Chapters in the History of New Testament Textual Criticism*. Michigan.
- MM = *Magnae Moraviae fontes historici*, t. 2: Textus biographici, hagiographici, liturgici, curaverunt D. Bartoňková, L. Havlík, J. Ludvíkovský, Z. Masařík, R. Večerka. Brno, 1967 (Opera Universitatis Purkynianae Brunensis, Facultas philosophica, 118).
- NTG = *Novum Testamentum Graece*, Editio XXVII, in the Tradition of Eberhard Nestle and Erwin Nestle, edited by B. Aland, K. Aland, J. Karavidopoulos, C.M. Martini, B.M. Metzger. Stuttgart, 1998.
- Pellett D., 1954: *The Holy Week Lections in the Greek Gospel Lectionary*, Ph.D. dissertation. University of Chicago.
- Redus M.W., 1936: *The Text of the Major Festivals of the Menologion in the Greek Gospel Lectionary*. Chicago (Studies in the Lectionary Text of the Greek New Testament, vol. 2, nr. 2, ed. E.C. Colwell and D.W. Riddle).
- Scholz J.M.A. 1830: *Novum Testamentum Graece*. Leipzig.
- Scholz J.M.A. 1836: *Novum Testamentum Graece*. Leipzig.
- Scrivener F.H.A., 1894: *A Plain Introduction to the Criticism of the New Testament*, 4th ed., ed. E. Miller. London.
- von Soden H.F., 1913: *Die Schriften des Nauen Testaments — in ihrer ältesten erreichbaren Textgestalt hergestellt auf Grund ihrer Textgeschichte*, Bd. 2: Text mit Apparat. Göttingen.
- Specht W.F., 1955: *The Saturday and Sunday Lessons from Matthew in the Greek Lectionary*, Ph.D. dissertation. University of Chicago.
- Vajs J., Kurz J. (eds.), 1929–1955: *Evangelium Assemani, Codex Vaticanus 3. Slavicus Glagoliticus*, Editio phototypica cum prolegomenis, Textu Litteris Cyrillicis Transcripto, Annotacionibus Palaeographicis, Variis Lectionibus, Glossario, Tomus. I: Prolegomena, Tabulae; Tomus II. Edidit Josef Kurz. Pragae.
- Wikgren A., 1963: *Chicago Studies in the Greek Lectionary of the New Testament*, in Birdsall J.N., Thomson R.W. (eds.), *Biblical and Patristic Studies in Memory of Robert Pierce Casey*. New York, 91–121.
- Алексеев А.А., 1985: *Греческий лекционарий и славянский апракос*, in Reinhart J. (ed.), *Litterae Slavicae Medii Aevi*: Francisco Venceslao Mareš Sexagenario Oblatae. München (Sagners Slavistische Sammlung, Bd. 8), 11–18.
- ВП = Кръстанов Т., Тотоманова А.-М., Добрев И., *Ватиканско евангелие: Старобългарски кирилски апракос от 10 в. в палимпсестен кодекс Vat. Gr. 2502*. София, 1996.
- Голоскевич Г.К., 1914: *Евсевиево Евангелие 1283 года: Опыт историко-филологического исследования*. Санкт-Петербург (Исследования по русскому языку, т. 3, вып. 2).
- Жуковская Л.П., 1968: *Типология рукописей древнерусского полного апракоса XI–XIV вв. в связи с лингвистическим изучением их*, in Виноградов В.В. (ред.), *Памятники древнерусской письменности: язык и текстология*. Москва, 199–332.

- Жуковская Л.П., 1976: *Текстология и язык древнейших славянских памятников*. Москва.
- Німчук В.В. (ред.), 2001: *Євсевієве Євангеліє 1283 року*: Наукове видання. Київ (Пам'ятки української мови XIII ст. Серія канонічної літератури).
- OE = *Острамирово Евангелие, 1056–57*: Факсимильное воспроизведение памятника. Ленинград–Москва, 1988.
- СКн = Князевская О.А., Коробенко Л.П., Дограмаджиева Е.П. (ред.), *Саввина книга: Древнеславянская рукопись XI, XI–XII и конца XIII века*. Москва, 1999.
- СС = Цейтлин Р.М., Вечерка Р., Благова Э. (ред.), *Старославянский словарь по рукописям X–XI веков*. Москва, 1999.
- Темчин С.Ю., 1997: История формирования славянского краткоапракосного Евангелия: попытка обобщения, *Slavia*, 66/1. 21–34.
- Темчин С.Ю., 1998: Пасхально-воскресный апракос — неизвестный структурный тип славянского служебного Евангелия, in *Ученые записки Российского православного университета ап. Иоанна Богослова*, вып. 4. Москва, 61–79.
- Цонев Б. (ред.), 1914: *Врачанско евангелие: Среднобългарски паметник от 13 век*. София (Български старини, кн. 4).

e-mail:jostap@wp.pl

Wrzesień 2006 r.

JERZY OSTAPCZUK

The Gospel Text of the Old Church Slavonic Abbreviated Lectionary Manuscripts – A Research Project

The article represents a short description of the Research Project focused on the Old Church Slavonic Gospel Text preserved in abbreviated Gospel lectionary manuscripts. The importance of the lectionaries in Greek and Slavonic traditions is shown in a short introduction, the state of research of Greek gospel lectionaries is analysed as well. The article explains the main purposes and methodology of the Project described. The first step is to collate Gospel readings (starting from the beginning of the Lectionary) in all abbreviated Gospel Lectionary manuscripts (fragments which could have been originally part of this Aprakos type will be included too). No longer unit for a collation will be concerned, than the individual Gospel lection. Compared in this way, the text will give an opportunity to research the history of the Church Slavonic Gospel Lectionary and its text, text critics, theory of translation, vocabulary, etc. The collated text could also be compared with the Greek New Testament critical editions. The collation of the liturgical Gospel reading from the Gospel of John (3,16-21) for the second Tuesday after the Resurrection, based on 14 manuscripts, is given as an example.